

МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ІДЕАЛ ПРАКСЕОЛОГІЇ

Пошук ідеалів пронизує все життя людини, адже вона вимірює себе не лише фактами реального, але й уявленнями про належне. Прагнучи віднайти оптимальну формулу поведінки, яка б наблизила її до щастя, успіху та визнання, особа розмірковує і над питанням ідеалу у сфері праці.

Хоч праця є першою умовою і основним виміром людського життя, не всі продукти діяльності особи заслуговують схвальної оцінки, а значить не кожного діяча можна вважати цінним працівником. На жаль, не так часто трапляються виконавці, які своїми високим мистецтвом працювати і вмінням створити якісно бездоганний продукт викликають у нас щире захоплення і глибоку повагу. Вартість таких трударів особлива, а тому, як стверджує народна мудрість, «хто працює добре, того шукають».

Серед філософських дисциплін, які прагнуть допомогти людині реалізувати себе через активне творення зовнішньої світу, особливе місце належить праксеології, яка, узагальнюючи закони будь-якої роботи, працює над створенням загальної теорії ефективної організації діяльності. Розкриваючи засади і норми «хорошої» роботи, праксеологія стверджує цілісний образ ідеального робітника – майстра, орієнтуючись на який, звичайний функційний працівник міг би перетворитись на висококваліфікованого професіонала, здатного якісно виконувати заплановані види робіт чи розвивати ремесло.

Як відомо, ідеал доводить позитивну оцінку того чи іншого явища людського життя до найвищої межі. Так і майстерність у праксеології оцінюється як дія в найвищій мірі досконала. «Про виконання, по відношенню до якого у нас нема жодних застережень, і яке під будь-яким кутом зору заслуговує похвали, ми говоримо, що воно майстерне», – стверджує польський праксеолог Тадеуш Піцоловський [3, с. 226].

Аналізуючи характеристики добре виконаної роботи, праксеологи виокремлюють універсальні ознаки майстерності і одночасно демонструють переваги працівників, які відзначаються виключними навичками і успіхами у своїй області, на відміну від робітників недостатньо вмілих.

Які ж позитивні якості можемо зафіксувати у дієвця, який стверджує ідеал майстерності у своїй роботі?

Головним праксеологічним критерієм оцінки діяльності будь-якого працівника є його ефективність (результативність). Однак продукт, створений справжнім майстром є бездоганим, позбавленим дефектів і помилок. Майстер – це людина, яка діє довершено. Здобутий результат у цьому випадку максимально відповідає задуму (взірцю), продукт точно підходить своєму призначенню. Власне, про головну мету своєї праці майстер не забуває ніколи. Діючи одночасно у полі очікувань замовника і власних репутаційних ризиків, він також орієнтується на належне. Сповнюючи взятий на себе обов'язок,

вправний трудар прагне якнайкраще виконати роботу добровільно, з поваги до ідеалу, морального закону і до себе.

Однак високий результат досягається не лише старанністю під час виконання діяльності, якої може виявитись недостатньо, але насамперед завдяки необхідним трудовим навичкам, якими володіє майстер. Тобто, незамінною складовою ідеалу майстерності є досвід, який, якщо вірити прислів'ю, вже є «половиною успіху». Працівник, який виконував подібне неодноразово, уявляє не тільки результат, але й сам процес його досягнення, враховує можливі несподіванки. Тому такий суб'єкт діяльності використовує випробувані інструменти та надійну апаратуру, перевірені матеріали, здійснює належну підготовку до роботи, розробляє чіткий алгоритм дій, правильно розподіляє зусилля, спрямовані на досягнення мети, допускає виключно виправданий ризик, який здатний принести особливо цінні здобутки, але в жодному випадку не загрожує значними втратами. Завдяки цьому напрактикований працівник може бути впевненим у тому, що досягне задуманих результатів, адже знає, що «перемога – це зведення до мінімуму можливості поразки».

В результаті зазначеного, досвідчений майстер, беручись до справи розважливо і обережно, діє сміливо. Його праця не лише продуктивна, але й економна стосовно витрачених ресурсів: матеріалу, часу, власних зусиль, кількості залучених учасників дії тощо. Тобто, діяльність хорошого трудівника у всіх аспектах відповідає праксеологічному принципу оптимальності.

Впевнено виконуючи те, що добре вміє, справжній майстер нізащо не допустить перетворення своєї праці в рутину. Він уникатиме виключно шаблонного діяння, при якому незацікавлено відтворюватиме засвоєну раніше схему праці, бездумно повторюючи щось, що вже було. Майстер ніколи не відмовляється від прагнення до майстерності. Намагаючись раціоналізувати свою практику, він не боїться змін, якщо тільки нові засоби, матеріали і методи праці спрощують і полегшують її. Вправний спеціаліст постійно здійснює розрахунки в розумі, шукає можливість вдосконалень, а не рухається виключно опанованим алгоритмом навичок і звичок, він володіє мистецтвом здобути зиск із можливостей, які несподівано трапились, і отримати додатковий, незапланований результат своєї праці. Завдяки цьому працівник вдосконалюється, зростає й стверджується як експерт і творець, який здатний здобути високий результат, при потребі його повторити і навіть покращити.

Таким чином, на відміну від безініціативного працівника-функціонера, майстер у своїй роботі поважає будь-який досвід (навіть негативний), постійно вчиться, пробує нове, залишається відкритим для творчості, яка спирається, за влучним визначенням Анджея Гжегорчика, на «два дари»: багатство вміння та чутливість до цінності [1, с. 130].

Здобувши високий професійний вишкіл, майстер залишається самокритичним. Він реально оцінює свої можливості і вміння, сили та знання і, якщо їх бракує, прагне знайти спосіб як ці недоліки заздалегідь компенсувати

вправляннями чи пробами. «Недосвідченого вчить робота» – такою є позиція цілеспрямованого працівника.

Висококласний виконавець рідко цілком задоволений своїми результатами. У майстерність вбудоване почуття незадоволеності здобутим продуктом, зрощене можливістю бачити подальші завдання вдосконалення витвору, а також прагнення досягнути нового, непізнаного, вищого вміння. Не випадково «майстер мудрості» Сократ визнавав, що «знає тільки те, що нічого не знає». Працівником, який любить свою справу, рухає прагнення зробити її ще краще, наблизитись до ідеалу, здолавши відстань між тим, де він зараз і де бажає бути. На думку американського мистецтвознавця і критика Сари Льюїс, динаміка майстерності полягає у прагненні досягнути більшого, ніж раніше, у вмінні цінувати близьку, хоч поки що й «недосягнуту перемогу». Для майстра «завершення – це мета, але ніколи не кінець». Він наполегливо працює над собою, розуміючи, що майстерність – це насамперед «жертвування в ім'я ремесла, а не кар'єри» [2]. Саме тому майстер готовий віддавати себе ненаситному, незавершеному шляху, який завжди вимагає більшого, адже, як стверджує народна мудрість, «майстру нема меж для досконалості».

Разом з тим, вже у самій роботі справного трударя ми бачимо безсумнівний відбиток довершеного. Відточеності набувають не лише форми продукту, але й прийоми праці умільця. Віртуозне володіння технікою роботи приносить естетичне задоволення самому майстру і стороннім глядачам. Ось чому видатний теоретик наукової організації праці Олексій Гастев називав професійно вишколеного працівника «артистом роботи».

Таким чином, майстром рухає не лише «голод» (прагнення заробітку), але й любов до своєї справи, в якій він, занурившись, з присмирністю перебуває. Як писав Григорій Сковорода, «природному мисливцю більше радості приносять самі лови і труд, ніж поставлений на стіл жарений заєць» [5, с. 218]. Майстра улюблене діло не тільки запалює і укріплює, але й приносить йому насолоду, для нього воно не лише засіб прожиття, але й життєва потреба.

Хоча насправді, як переконує практика, добрий майстер рідко коли залишається без діла і засобів прожиття, адже «майстерний у своїй справі голодним не сидить», «у кого вмілі руки, той і мед їсть». Турецьке ж прислів'я говорить ще лаконічніше: «Майстерність – золотий браслет». Вмілого працівника зазвичай потребують, як кажуть, «у майстра багато друзів».

Таким чином, з позиції праксеології, під майстерністю ми можемо розуміти виключне вміння особи якісно виконати конкретну роботу, продемонструвавши професійний вишкіл і володіння трудовими навичками свого ремесла. Така діяльність свідчить про високе мистецтво виконання працівником своєї роботи. Майстерність як досконалий взірць доброї роботи застосовується праксеологами як критерій оцінки способу і характеру діяльності людини. Зрозуміло, що вищою майстерністю відзначається суб'єкт, дія якого відзначається більшими достоїнствами.

Окреслений праксеологічний ідеал майстерності зберігає універсальні ознаки стосовно будь-якої діяльності: чи мова йде про ремесло фізичного працівника, чи діяча інтелектуальної сфери (скажімо, французький вчений Марк Блок у одній зі своїх книг блискуче описав «ремесло історика», а вітчизняний мислитель доби Відродження Станіслав Оріховський-Роксолан вважав польського короля як стати «найвищим майстром у республіці», досягнувши успіху у «мистецтві всіх мистецтв» – управлінні державою).

На жаль, існуюча сьогодні соціально-економічна ситуація в Україні засвідчує недостатню ефективну підготовку спеціалістів більшості трудових спеціальностей і невміння керівництва заслужено оцінити вагу працівників, які володіють високим рівнем професійних навичок у своїй сфері. Людська праця часто сприймається управлінцями і роботодавцями як «товар», «анонімна робоча сила» або «знаряддя виробництва». В таких умовах працівник, навіть найбільш майстерний, відчувається зневаженим і забутим. Не дивно, що зазначене все частіше спричиняє відтік «висококваліфікованих рук і мізків» за кордон і заміщення на робочих місцях вмілих професіоналів працівниками, яким бракує виправності і бажання добре трудитися.

Ми нехтуємо порадами мудрих пращурів, які вчили цінувати майстерність і хорошу працю. Не почутим залишається Микола Гоголь, який переконував, що тільки бажання індивідів «добре діяти... навкруг себе», займатися корисною працею за своїми здібностями, принесе нашому суспільству лад і надійний розвиток. Ігноруємо заклик В'ячеслава Липинського організовувати Українську державу, орієнтуючись на ідеалізовану модель класократії, при якій у кожній сфері керуватимуть відібрані в результаті справедливої селекції «найсильніші, найвміліші і найбільш авторитетні у своїх класах» працівники.

Не меншою проблемою сьогодні є низька культура організації та оцінки власної праці у більшості працюючих українців. Ось чому, на нашу думку, до системи освітніх заходів, покликаних сприяти формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців, доречно включити ознайомлення їх із праксеологією, яка, розкриваючи загальні принципи підготовки та здійснення роботи, орієнтуватиме осіб на «ідеальну модель» поведінки в процесі діяльності, пропагуватиме ідеали майстерності та конструктивного результату. Останні, встановлюючи взірць, норму і мету праці, здатні викликати у майбутніх і вже працюючих спеціалістів бажання вдосконалювати спосіб і характер власної діяльності. Намагаючись ретельно простежити динаміку прогресу майстерності людини, праксеологія подає важливі знання всім, хто її вивчає. Саме у здатності підвищити культуру праці суб'єктів діяльності і полягає справжня цінність праксеології як філософії максимально практичної [4].

1. Гжегорчик А. Життя як виклик: Вступ до раціоналістичної філософії / Анджей Гжегорчик. – Варшава–Львів, 1997. – 263 с.

2. Льюис С. Любите почти победу / Сара Льюис [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://booktitres.com/languages/english/video-programs/ted/ted-heading/embrace-win/>
3. Пшоловский Т. Принципы совершенной деятельности: (Введение в праксеологию) / Тадеуш Пшоловский. – К.: Институт праксеологии, 1993. – 272с.
4. Пятківський Р.О. Цінність праксеології / Роман Пятківський // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2012. – Вип. 16. – С. 3 – 7.
5. Сковорода Г. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклад. Листи / Григорій Сковорода / Упоряд. І.В.Іванько. – К.: Наукова думка, 1983. – 542 с.

Алла Макарова (Івано-Франківськ)

«ПРАЦЮЄМО НА РЕЗУЛЬТАТ» ТА «ПРАЦЮЄМО З МЕТОЮ»: ТЕОРЕТИЧНА РІЗНИЦЯ ТА ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ

Те, що людина як космічна істота, здатна створювати, а не лише досліджувати світи, є аксіомою. Творчість є однією з істотних ознак людини як різновиду живого в колі інших живих, її індивідуальною, особливою, формоутворюваною рисою. Тим дивніше, що, давно усвідомивши силу творчої діяльності, правильно алгоритмізованої та реалізованої, людина початку ХХІ століття досі не вміє адекватно організовувати цю діяльність – ані стосовно суспільних, ані стосовно індивідуальних, суб'єктивних проблемних полів. Організації доцільної діяльності (методології діяльності, праксеології, логіці колективної та індивідуальної діяльності, евристиці, методології творчості) приділяється мало уваги в освітньому просторі як середньої, так і вищої школи. Поміж тим, наприклад, однією з вимог щодо робочих програм та лекцій з усіх дисциплін є чітке формулювання мети, завдань (засобів реалізації мети) та результату, яким мають стати знання та вміння студента. У наукових дослідженнях завдання (мета, з якою воно проводиться) повинні корелювати із висновками (досягненими результатами) дослідження. За тим самим принципом повинна будуватися будь-яка діяльність, наприклад, **політична**: задекларована на виборах програма (перелік завдань) певної партії, ґрунтована на меті (ідеології) її діяльності, мусить втілюватися у результатах (конкретних заходах) після виборів тощо; **економічна**: виділення коштів з бюджету на певну реформу (з метою покращення функціонування певної інституції) повинно реально змінити в результаті ситуацію в цій інституції на краще, і т.ін. Отже, розуміння того, що результат повинен підпорядковуватися або співпадати з метою, простежується на суспільному рівні, навіть артикулюється, проте обґрунтовується найчастіше або з механістичної точки зору (наприклад, у підручниках з теорії управління – як алгоритм дії), або вульгарно матеріалістично (концентрується на кінцевій точці – отримання матеріального результату будь-якими засобами), ігноруючи мету як духовне джерело діяльності.

Люди постійно вимагають один від одного результату, не особливо турбуючись про те, щоб чітко визначити мету відповідної діяльності. Так, від шахтарів вимагають дати вугілля, не турбуючись про те, що **метою для них є не видобуток вугілля сам по собі, а отримання грошової винагороди за таку роботу, яка є ціною життя самих шахтарів та їх близьких**. В такому випадку метою замовників послуги є **не збереження життя шахтарів**, а використання їхнього життя як засобу отримання вугілля, що суперечить нормам загальнолюдської моралі. Вчителям просто категорично кажуть: «якщо ви хочете заробляти гроші – йдіть працюйте в банк», ігноруючи складну кон'юнктивну мету вчителів **розвивати суспільну мораль, будучи спеціалістами-просвітниками і одночасно забезпеченими людьми**, ставлячи їх перед строго диз'юнктивним вибором мети «або гроші – або просвіта». В такій пропозиції з'являється сенс лише якщо **розвиток суспільної моралі не є реальною метою держави**.

На нашу думку, невірно сформульована (прихована, спотворена навмисно або випадково, внаслідок недостатнього усвідомлення) мета тягне за собою результати, що відповідають реальній, а не декларованій в такому випадку меті. Наприклад, війна Росії у Сирії декларована як миротворча; насправді ж її метою є збереження вигідного Росії політичного режиму насильницькими засобами. Важко не погодитися з тим, що місія **миро-творчості** не може здійснюватися військовими методами; вона повинна реалізуватися виключно мирними засобами. Якщо в результаті **миро-творчої війни** гине **мирне** населення, якому обіцяний мир як наслідок (результат) присутності іноземного резидента, то логічним є висновок, що дії резидента не співпадають з проголошеною ним метою, тобто підпорядковані **іншій, прихованій** меті. В цьому контексті, філософськи міркуючи, ми не бачимо суттєвої різниці між подібними діями та діями учня, який приходить непідготовленим на залік чи іспит, оскільки його реальною метою є просто отримати будь-яку позитивну оцінку, а не вивчити предмет. Якщо ж говорити про підготовку «спеціалістів», значна частина з яких просто бажає отримати будь-який диплом, то очевидно, що А (мета сформувати спеціаліста) не просто не співпадає з результатом А (формування спеціаліста), а й суперечить результату (в якому ми маємо не-А = не-спеціаліста).

Стоячи на подібних позиціях, ми змушені визнати, що реальна мета тягне за собою використання реальних засобів (інструментів впливу чи діяльності). Отже, нам здається, що гасло «для здійснення мети можна використовувати будь-які засоби» є не просто безглуздом, а й шкідливим. Так, якщо реальною метою виховного впливу на дитину повинен стати розвиток її гуманності у ставленні до інших, то цієї мети неможливо досягнути, показуючи чи практикуючи на самій дитині насильницькі, антигуманні засоби. У випадку їх використання результатом стане розвиток анти-гуманного ставлення. Використання насилля як засобу досягнення результату не-насилля є алогічним. Зрештою, якщо йдеться про мету банального забезпечення біологічних потреб,